

FAKİHLERİN HADİS METİNLERİNE YAKLAŞIMI

Hadisçilerin metin tenkidiyle ne kadar uğraştıkları ilim ehli nezdinde tartışılmakla beraber, fakihlerin teşri ile ilgili hadisleri metin tenkidine tabi tutmadıkları söylenmemiştir. Hatta onların haricî tenkitle uğraşmaktan ziyade dâhilî tenkide eğildikleri ifade edilmiştir. Bu düşüncenin oluşmasında, ele aldıkları hadisleri fıkha kaynak olarak kullanmak isterken irdelemek zorunda kalışları etkili olmuştur. Hadisçiler ise bu imkândan mahrumdular. Çünkü bir hadisçinin bütün yapacağı iş, elindeki ölçüler muvacehesinde hadisin sıhhatini veya zayıflığını tespit edip bırakmaktır. Naklettikleri hadisleri kendileri yaşamaya çalışsalar bile, hadisin yorumunu yapmak, uygulama sahasına çıkarmak, diğer delillerle karşılaştırmak velhasıl hadisin ne derece amel edilebilir olduğunu tespit etmek, hadisçilerden ziyade fakihlerin çalışma alanına giriyordu. Fakihlerin, hadisçilerin rivayet ettiği aynı hadisin farklı lafızlı tarikleri nedeniyle, (örneğin bir nikâh akdinde kullanılacak lafız hususunda), ne derece gayret sarf ettiği ortadadır. Fukahanın bu noktada devreye girmesini, muhaddislerin çalışmalarını tamamlamak, unutmaya veya gevşeklik sebebiyle hadislere katılmış yanlışlardan sünneti korumak olarak değerlendirmek yerinde olur.

Durumun böyle olmasının nedenine gelince, hadisçiler çok defa tenakuz içindeki birtakım hadisleri aralarında tercihte bulunmaksızın kitaplarında rivayet edebilmekteydiler. Bu sebeple Ahmed b. Hanbel, Sufyân b. Uyeyne, Sufyânu's-Sevrî, Buhârî, Muslim ve diğer hadis kitabı musannifi büyük hadis imamlarının aynı zamanda fakih oldukları; nitekim meşhur, "Buhârî'nin fıkhi bab başlıklarındadır." sözü ile yine Buhârî'nin takti'lerinin bunun en güzel delili olduğu; hadis kitaplarındaki bab başlıklarının hadisin muhtevasına göre fıkhi anlam yüklü olduğu; Tirmizî ve Dârekutnî gibi bir kısım muhaddislerin hadisleri fıkhi perspektiften tahlile tabi tuttıkları, kanaatimizce dar kapsamlı, belli bir alan içerisinde kalmış, genel durumu yansıtmayan örneklerdir. Dolayısıyla teoride pek çok kurallar konmuş olmakla birlikte bunların pratiğe dökülmesinde bir zayıflık, bütün yükün altından kalkamayış göze çarpmaktadır.

Hadisi sadece nakletmenin yeterli olmadığını ifade eden Ebû Hanîfe bu sebeple şöyle demektedir: "Hadis toplayıp da bunların fikhini öğrenmeyen insan, topladığı ilaçların hangi hastalığa iyi geldiğini doktor gelene kadar bilmeyen eczacı gibidir. Hadis toplayan kimse işte böyledir. Fakih gelene kadar elindeki hadisin ne ifade ettiğini bilmez."

Fukaha, teşri sahasındaki hadislerle yoğun bir şekilde haşır neşir olmuş, onları kendi ölçülerine göre değerlendirmeye tabi tutmuş ve sahih hadis kitaplarında tedvin edilmiş yüzlerce hadis —çeşitli gerekçelerle— amel etmemiştir. Nitekim mezhep imamlarının amellerinin örtüşmediği sahih hadis kitaplarındaki rivayetlerin sayısı hiç de az değildir. Bu onların ilk metin tenkitçileri arasında sayılabileceklerini göstermektedir.

Fakihlerin hadisler üzerindeki etütleri sadece teşri ile ilgili hadislerle sınırlı kalmayıp yelpazeyi geniş tutma imkânları olsaydı; keza kelamcılar akide ile ilgili hadislerin ötesine geçebilselerdi, hiç şüphesiz hadis ve sünnet üzerindeki çalışmalara daha bir canlılık gelecek, bir kısım hadisler daha değişik yönlerden tahlile tabi tutulabilecekti. Başka bir ifadeyle, bütün hadislerin metinlerindeki illet ve şuzuluk durumlarını tespit etmenin sadece muhaddislerin işi olmadığı bilirse; tefsir, usul, kelam ve fıkıh âlimleri de

bundan kendilerini mesul tutsalardı, durum daha farklı olurdu. Çünkü bu bilim dallarındaki zevatın, hadisçilerin önlerine koyduklarını ikinci bir etütten geçirmesi (başka zaviyeden bakıldığı için) daha sağlıklı neticeler doğuracaktı. Her alanda ihtisasın zorluğundan dolayı, “hadisçiler, elemi çeken fıkıhçılar ve kalamcılarla birlikte” çalışsalardı, durum yine farklı olurdu. Çünkü önemli olan hadisçilerin bir hadise sahih veya hasen demeleri değil, fakihlerin ve kalamcılarının onunla amel edip etmedikleri idi.